

Sándor Eszter Anita*

A DIGITÁLIS KÖNYV ÉS AZ ELEKTRONIKUS KÖLCSÖNZÉS

Ma már teljességgel hétköznapi látvány, ha valakit e-könyv-olvasóval a kezében látunk olvasni. Az sem rendkívüli jelenség, hogy az interneten keresztül számos digitalizált könyv vagy eleve kizárólag e-könyv formájában létrehozott írott mű érhető el. Ezzel ellentétben az viszont már korántsem megszokott, hogy valaki digitális könyveket kölcsönözzön az otthonában ülve, a világhálón keresztül. Annak ellenére nem elterjedt jelenség ez, hogy az internet használata mindennapos. Ennek oka pedig nem másban, mint a szerzői jogokban keresendő.

Mivel a kultúra ápolásához, a tudományokhoz, a kutatásokhoz és a fejlesztések előmozdításához elengedhetetlen mind a korábban, mind a pedig a legújabbban megjelent írott művek megismerése, nem mindegy, hogy az ezekhez való hozzájutást miként szabályozzuk. Mint ahogy a későbbiekben bemutatásra kerül, az Európai Unió jelenleg nagy hangsúlyt fektet a szerzői jog megfelelő szabályozására és a kutatás, fejlesztés támogatására. E szabályozás nem lehet egysíkúan felhasználópárti, fontos figyelembe venni a szerzők és más jogosultak érdekeit is. Az írás célja bemutatni a különböző, a gyakorlatban felmerülő érdekeket, és ezzel kapcsolatban elemezni a jogi hátteret, illetve átfogó képet nyújtani az e-könyvek és az e-kölcsönzés jogi helyzetéről. Erre tekintettel az első részben az elektronikus könyveket és az elektronikus könyvtárakat mutatjuk be. Ezt követően kitérünk arra, hogy milyen jogi problémák merülnek fel a digitalizált könyvekkel és ezek elérhetővé tételével kapcsolatban. Bemutatjuk a könyvtári haszonkölcsönzés magyar szabályozását és annak kialakulását. Később azt elemezzük, hogy a jelen szabályok között minek kell egy könyvtárnak megfelelnie ahhoz, hogy e-kölcsönzést végezhesen, és mennyiben megfelelő ez a gyakorlati igényeket figyelembe véve. Végül kitérünk az Európai Uniónak a szerzői joggal és a digitális könyvvel való viszonyára is.

1. A könyv, a nyomtatás és az e-könyv

Azt, hogy honnan ered a könyv és pontosan mi is az, igen nehéz meghatározni. Hosszú volt az út már a barlangfestményektől az ékírásos tábláig vagy az inkák színes, csomózott zsinórjaiig is. Az ókori egyiptomi papiruszkönyveket az elsők között említik,¹ ebből is jól látszik, hogy a kézirásos és a nyomtatott könyv története több mint kétezer éves múltra

* PhD-hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar.

¹ *Roderick Cave, Sara Ayard: A könyv története – a barlangfestményektől az e-könyvig.* Kossuth Kiadó, Budapest, 2015, p. 10, 14, 19–20, 22.

tekint vissza.² A világ első nyomtatott könyve a Gyémánt szútra volt, amelyet 686. május 11-én nyomtatott Wang Jie, míg Európában Gutenberg csak 1450 körül lépett színre. Elektronikus könyvre az első szabadalmaztatási kérelmet Angéla Ruiz Robles adta be 1944-ben Spanyolországban. Ez a találmány még különbözik a mai e-könyvektől, de az alapvető ötlet már lényegében ekkor is ugyanaz volt.³

A könyvdigitalizálás valójában egyidős a számítógépek megjelenésével, kezdetektől fogva gondolkodtak már egy olyan bitalapú rendszerben, amely képes egész könyvet kezelni és olvashatóvá tenni.⁴ 1971-ben Michael Stern Hart, az e-könyv feltalálója, belefogott a „Gutenberg projektbe”, Project Gutenberg néven társaságot alapított, és belekezdett a könyvdigitalizálásba.⁵ Célja az volt, hogy mindenki maga rendelkezessen otthon a teljes világirodalommal,⁶ díjmentesen.⁷ Mára már a szerzői joggal még védett műveket el kellett távolítani a honlapról, így csak szabadon felhasználható műveket találunk a gyűjteményben.⁸ Kezdetben csak személyi számítógépekről volt elérhető a digitális gyűjtemény, manapság azonban minden erre alkalmas eszközzel olvashatóak a művek. 2003 óta hangoskönyvet és digitalizált kottákat is találunk⁹ a több mint ötvenezer ingyenes mű között.¹⁰

Az e-könyv valójában szerves folytatása a kézzel írt és a nyomtatott könyvnek. Erre is tekintettel egy amerikai szerzőpáros a nyomtatott könyvet követő korszakot két nagy időszakra osztja fel. Az első a „publishing 0.2, amelyben három híres világcég (az Apple, az Aldus és az Adobe) mindenkit képessé tett rá, hogy e-könyvet állíthasson elő. A második a publishing 0.3. Ebben az időszakban az Amazon, az Apple és a Barnes & Nobles lehetővé tette, hogy a szerzők elektronikusan is publikálhassák műveiket anélkül, hogy ehhez egy kiadóval kellene szerződniük. Az elektronikus könyvek történetében nagy változást az Amazon Kindle e-könyv olvasója hozott 2007-ben. A nagy népszerűségére tekintettel más, globális jelentőségű gyártók részéről is megindultak a fejlesztések. Az Amazon saját, másolásvédett formátuma a teljes könyvhálózatot megingatta.”¹¹ (Azóta már az Adobe PDF-e mellett a Microsoft OEB-je is írásvédett.¹²) 2013-ban az Amazon és az Apple is tervezte, hogy a közeljövőben az antikváriumok mintájára, alkalmazásokon keresztül használt e-bookot is vásárolhatnak az olvasók.¹³

² Kerekes Pál, Kiszl Péter: E-book krónika – Fejezetek az e-book történetéből. Korunk, 3. évf. 10. sz., 2014, p. 15.

³ Cave, Ayard: i. m. (1), p. 80, 94, 245.

⁴ Kerekes, Kiszl: i. m. (2), p. 16.

⁵ <http://www.gutenbergnews.org/about/history-of-project-gutenberg/>.

⁶ Kerekes Pál: E-book kalauz – Az elektronikus könyv kisenciklopédiája. Kossuth Kiadó, Budapest, p. 70.

⁷ Tószegi Zsuzsanna: Digitális könyvtári projektek: a Google és az EU reakciója, eVilág, 5. évf. 8. sz., 2006, p. 10. A digitális könyvtár honlapja elérhető: <https://www.gutenberg.org/>.

⁸ Kerekes: i. m. (6), p. 70.

⁹ Kerekes, Kiszl: i. m. (2), p. 25.

¹⁰ https://www.gutenberg.org/wiki/Main_Page.

¹¹ Kerekes, Kiszl: i. m. (2), p. 16-17, 20–21.

¹² Würsching Zoltán: E-book reader: <http://jogaszvilag.hu/rovatok/eletmod/e-book-reader>.

¹³ Kuharran Aziz: Brought to Book. Intellectual Property Magazine, 2013. április 6.

Franciaországban 2005 óta van napirenden a könyvdigitalizálás kérdése. A közkinccsé vált műveket a Bibliothèque National de France (BNF), a francia nemzeti könyvtár digitalizálja. 2012-ben született meg az a törvény, amely a kereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek digitalizálását szabályozza, hatálya a 2001 előtt megjelent, Franciaország területén kiadott könyvekre vonatkozik. A kereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek fogalma eltér az árva művektől: olyan, jogvédelem alatt álló, nyilvánosságra hozott művekről szól a jogszabály, amelyek szerzői jogi jogosultja gondos, komoly és bizonyított kutatás ellenére sem azonosítható. A törvény közös jogkezelést ír elő a könyvdigitalizálással kapcsolatban. A kereskedelmi forgalomban nem kapható művekről a BNF nyilvántartást vezet, amelybe bárki kezdeményezheti a felvételt. A könyvek digitális felhasználását egy francia közös jogkezelő, a SOFIA végzi. A törvény lehetővé teszi a szerző vagy a kiadó nyilvántartásból történő kilépését. Ennek két módja van, a tiltakozás és a kilépés. Az utóbbit a kiadó és a szerző együtt is kérheti. Tiltakozni a nyilvántartásba vételtől számított hat hónapon belül van írásbeli lehetőségük a jogosultaknak. Az eredeti kiadónak ilyen esetben kötelezettséget kell vállalnia két éven belül a digitalizálás elvégzésére. A felhasználási engedélyeket a SOFIA adja meg. Az eredeti kiadónak tíz éven át kizárólagos, míg más kiadóknak öt évre vonatkozóan nem kizárólagos jogot biztosít a könyvdigitalizációra. Aki az engedélyt megkapta, minden esetben köteles jogdíjat fizetni, amelyet a SOFIA az eredeti kiadók és a szerzők között egyenlő arányban oszt fel.¹⁴ A törvénnyel kapcsolatban előzetes döntéshozatali eljárási kérelmet nyújtottak be az Európai Bíróság előtt, amelyre részletesebben később térünk ki.¹⁵

Az Europeana részben az e-könyvek hatására létrejött európai uniós kezdeményezés.¹⁶

A The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)¹⁷ 2012-es, majd ezt kiegészítő 2014-es, e-kölcsönzésekről szóló háttér tanulmánya szerint azok az országok, ahol már működik az e-kölcsönzés, leginkább két típusú rendszert üzemeltetnek. A kettő közül az elterjedtebb az, amelyben meghatározott ideig lehet kikölcsönözni egy adott e-könyvet. A második helyen az olyan kölcsönzési rendszerek állnak, ahol fix összegért lehet ezt megtenni.¹⁸

Az Amerikai Egyesült Államokban mára már lehetségessé vált az írott művek elektronikus kölcsönzése a könyvtárakból. Kezdetben úgy tűnt, hogy ez meg fog hiúsulni, mivel a szerzők az e-könyveket, a kiadók pedig az e-kölcsönzést ellenzik. A kialakult vita ellenére ma az Amerikai Egyesült Államok mindegyik közkönyvtárában biztosított az e-kölcsönzés, amelyet a beiratkozott olvasók a világon bárhol, bármikor elérhetnek. A webes felületen adott időre kölcsönözhetnek ki könyveket. Ezek a digitális tartalmak csak addig olvas-

¹⁴ Hajdú Dóra: A kereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek digitalizálása Franciaországban. Infokommunikáció és Jog, 10. évf. 55. sz., 2013. november, p. 53–56.

¹⁵ C-301/15. sz. ügy.

¹⁶ A könyvtár honlapja elérhető: <http://www.europeana.eu/portal/>.

¹⁷ A szervezet honlapja elérhető: <http://www.ifla.org/>.

¹⁸ Muzs Krisztina: E-könyvek a könyvtárban 1. rész, Tudományos és Műszaki tájékoztatás, 63. évf. 1. sz., 2016. január, p. 3, 6.

hatóak, ameddig a kölcsönzési idő szól. Az amerikai rendszernek három szereplője van: a könyvtár és a kiadó mellé belépett egy ezektől független gazdasági társaság, az OverDrive. A társaság létének lényege, hogy megvásárolja az adott könyvek szerzői jogait, amelyek alapján a könyvtárak tőle kérhetnek engedélyt a kölcsönzésre. Németországban szintén ilyen rendszert hoztak létre, ahol az Onliehétől lehet a könyvek kölcsönzésére engedélyt kérni.¹⁹

A dán modell is hasonlóságokat mutat az előbb bemutatottakkal. Dániában 2011-től az eReolen²⁰ nevű szolgáltatás közvetíti a közkönyvtárakban a nyilvánossághoz az e-könyveket, illetve itt válik lehetővé az e-könyvek letöltése is. Minden kölcsönzéskor meghatározott összeget kell fizetnie az olvasónak,²¹ vagyis a jogdíjakat az fizeti meg, aki az adott mű egy digitális példányához hozzájut. Létrehozását követően egy évvel a dán kiadók lényeges többsége azonban kilépett a rendszerből, és létrehozták az eBib-et. A könyvtárosok és a kiadók tárgyalásokba kezdtek annak érdekében, hogy az eBib-et az eReolen részévé tegyék.²² Míg az amerikai, illetve a német modell sikeres, addig a dán kevésbé működik jól.

A holland minta hasonló a dánhoz.²³ A rendszer az Online Computer Library Center (OCLC)²⁴ fejlesztése volt 2012-ben, amelyben százötven holland könyvtár vett részt,²⁵ amelyek 2014-re több mint 5000 e-könyvet tudhattak magukénak. Hollandiában szintén kölcsönzésenként fizetik meg az olvasók a díjakat. A kormány az állami költségvetés egy meghatározott részét arra szánta, hogy a közkönyvtárak e-könyveket vásároljanak, illetve arra, hogy a holland nemzeti könyvtár, a Koninklijke Bibliotheek,²⁶ a Google-al közösen holland könyvek digitalizálásába fogjon.²⁷ A holland modellt talán pont ez teszi igazán érdekessé; bár a Google lehetőségeit kiaknázva, mégis a könyvdigitalizálás egy legális útját hozta létre.

Norvégiában a nemzeti könyvtár, a Nasjonalbiblioteket,²⁸ egy kollektív engedélyezési rendszer keretében nagyszabású könyvdigitalizálási akcióba kezdett. A kedvező gazdasági helyzetnek köszönhetően 2014-ben több mint kétszázötvenezer darab 2001 előtt nyilvánosságra hozott, szerzői jog által védett mű volt elérhető ingyenesen. A jogosultak visszavonhatják a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyüket, hasonlóan mint a nyomtatott művek esetében.²⁹ A norvég könyvtár szerint a digitalizálásra a norvég nemzeti emlékezet

¹⁹ Kerekes, Kíszl: i. m. (2), p. 22–23; az Overdrive honlapja elérhető: <https://www.overdrive.com/>; az Onliehe honlapja elérhető: <http://www.onliehe.net/>.

²⁰ A szolgáltatás honlapja elérhető: <https://ereolen.dk/>.

²¹ IFLA eLending Background Paper, p. 10. (a tanulmány elérhető: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/e-lending/documents/ifla-elending-background-paper-aug-2014-rev.pdf>).

²² I. m. (21), p.11.

²³ Muzs Krisztina: E-könyvek a könyvtárban 2. rész. Tudományos és Műszaki tájékoztatás, 63. évf., 2. sz., 2016. február, p. 54.

²⁴ A szervezet honlapja elérhető: <https://www.oclc.org/en-europe/home.html?redirect=true>.

²⁵ Muzs: i. m. (23), p. 54.

²⁶ A könyvtár honlapja elérhető: <https://www.kb.nl/en>.

²⁷ I. m. (21), p.11.

²⁸ A könyvtár honlapja elérhető: <http://www.nb.no/English>.

²⁹ I. m. (21), p.12.

megőrzése érdekében van szükség,³⁰ ám nem hivatkoznak az olvasók információhoz való hozzáféréseinek jogára. A norvég példa egyszerű, jogsértésektől mentes, de a kevésbé gazdag államok nehezen tudnák követni.

Kanadában két külön rendszer él egymás mellett. Az angol nyelvterületen 2011-ben az Association of Canadian Publishers léthrehozta eBound nevű nonprofit ügynökségét, hogy előmozdítsa a könyvdigitalizációt. Az eBound munkacsoportja a könyvtárosok képviselőivel egyeztetett, ennek eredményeként az ügynökség megállapította, hogy a feltételek nem kedvezőek az e-kölcsönzés szempontjából, egy többszereplős platform létrehozása, illetve a kapcsolódó díjak megfizetése lenne szükséges. A tárgyalások később a kiadókkal és a kereskedőkkel közösen folytak tovább. Eközben az eBound a kanadai egyetemi kiadókat képviselőivel is egyeztetéseket folytatott. Ennek köszönhetően pedig már létrejött egy rendszer, amelynek keretében tizenhárom egyetemi kiadó négyezer művet tett elérhetővé egy ontariói könyvtári szolgáltatásban, amelyben az újabb műveket évek szerinti gyűjteményekbe töltik fel.³¹ Mindeközben francia nyelvterületen 2011-ben a québeci közkönyvtárak a szintén québeci székhelyű De Marque céggel létrehozták a PERTNUMERIQUE.CA elnevezésű platformot. A program célja az volt, hogy megállapodás jöjjön létre a québeci székhelyű kiadók, a digitalizálást végzők és a könyvkereskedők között az e-könyvek kölcsönzésével kapcsolatosan. A kölcsönzések kivitelezése érdekében 2012-ben a PERTNUMERIQUE.CA létrehozta a nonprofit BIBLIOPRESTO.CA-t. Ez utóbbin keresztül egyszerre ötvenöt e-könyv kölcsönzése lehetséges időkorlát nélkül. A kanadai könyvesboltok a könyvtárak számára is ugyanazt az árat biztosítják e-könyvek esetében, mint a többi vásárlónak. A BIBLIOPRESTO.CA az európai kiadókkal is egyeztetésekbe kezdett.³²

A brit rendszer az amerikai OverDrive-on keresztül működik.³³ 2013. márciusában készült el a brit kormány kezdeményezésére az „An Independent Review of E-Lending in Public Libraries in England” című tanulmány,³⁴ amely szerint³⁵ a Digital Economy Act 2010 által szabályozott nyilvános haszonkölcsönzés szabályait a digitális könyvekre is szükséges lenne kiterjeszteni.³⁶ Ezzel szemben az az általános vélekedés, hogy az e-könyvekre nem alkalmazhatóak ezek a szabályok. Rita Matulionyte, az ausztráliai Newcastle egyetemének az oktatója, cikkében felhívja a figyelmet az előbbieken vázoltak veszélyeire. Eszerint az angol kormány nem tudja úgy bevonni az e-kölcsönzést a könyvtári haszonkölcsönzés szabályai

³⁰ <http://www.nb.no/English/The-Digital-Library/Why-digitize>.

³¹ I. m. (21), p.11–12.

³² I. m. (21), p.12–13; a BIBLIOPRESTO.CA honlapja elérhető: <http://bibliopresto.ca/>.

³³ Muzs: i. m. (23), p. 52.

³⁴ I. m. (21), p.14.

³⁵ A tanulmány szövege letölthető: <https://www.gov.uk/government/publications/an-independent-review-of-e-lending-in-public-libraries-in-england>.

³⁶ An Independent Review of E-Lending in Public Libraris in England, Section 4:How should the industru move forward?

alá, hogy az megfeleljen az Infosoc-irányelvben foglaltaknak. Véleménye szerint ez még túlságosan korai lenne.³⁷

Ám nemcsak nemzeti, európai uniós vagy amerikai szinten gondolkodnak elektronikus könyvtárban, hanem az UNESCO támogatásával³⁸ létrejött a World Digital Library is.³⁹ Ezt a kezdeményezést a világ legnagyobb könyvtára, a Kongresszusi Könyvtár hozta létre és működteti,⁴⁰ ennek ellenére csak kevés, alig több mint tizenháromezer írott művet tudhat magáénak.⁴¹ Az ilyen jellegű, szabadon, a világon mindenhol elérhető elektronikus könyvtárral kapcsolatos kezdeményezés nem meglepő, hiszen az internetet övező legendák egyike szerint a hálózaton egyszercs ingyenesen elérhetővé válik az emberiség tudása.⁴²

Magyarországon a könyvdigitalizálást a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)⁴³ kezdte el a kilencvenes években.⁴⁴ A Project Gutenberghez hasonlóan idővel innen is el kellett távolítani azokat a könyveket, amelyek feltöltését a szerző nem engedélyezte.⁴⁵ Így ma már csak olyan magyar nyelvű tudományos, oktatási, illetve kulturális célokra használható műveket találunk a gyűjteményben, amelyekkel nem sért az elektronikus könyvtár szerzői jogokat. A szöveges művek mellett kottákat és térképeket is fellelhetünk a MEK-ben.⁴⁶ Az elektronikus könyvtár 1999-ben az Országos Széchenyi Könyvtárban kapott helyet.⁴⁷

Magyarországon, más külföldi országokhoz hasonlóan, a 2000-es években létrejöttek a hazai elektronikus kiadók is.⁴⁸ Említésre méltó a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA)⁴⁹ is. Ezt a gyűjteményt a Petőfi Irodalmi Múzeum működteti 1998 óta. Célja, hogy a legújabb kori szerzők műveit szabadon elérhetővé tegye a szélesebb közönség számára, népszerűsítve és a következő generációk számára megőrizve azokat.⁵⁰

³⁷ *Rita Matulionyte*: E-lending and public lending right: is it really time for an update? *European Intellectual Property Review*, 38. évf. 3. sz., 2015, p. 133–134, 138.

³⁸ <https://www.wdl.org/en/about/>.

³⁹ <https://www.wdl.org/en/>.

⁴⁰ <https://www.loc.gov/about/>.

⁴¹ <https://www.wdl.org/en/>.

⁴² *Kerekes Pál*: Az elektronikus könyv – ebook - e-könyv, e-könyvolvasó, e-könyvkereskedelem. Budapest, AD Librum, 2010, p. 51.

⁴³ <http://mek.oszk.hu/>.

⁴⁴ *Tósszegi*: i. m. (7), p. 10.

⁴⁵ *Amberg Eszter*: Művek online közzététele a könyvtárakban: megjegyzések Reisz László cikkéhez. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 19. évf. 8. sz., 2010. augusztus, p. 53.

⁴⁶ *Kerekes*: i. m. (42), p. 53.

⁴⁷ <http://mek.oszk.hu/html/tortenet.html>.

⁴⁸ *Bánkeszi Katalin*: Lesznek-e e-könyvek a könyvtárban, *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 22. évf. 3. sz., 2013. március, p. 3.

⁴⁹ <https://pim.hu/hu/dia>.

⁵⁰ <https://pim.hu/hu/dia/az-akademiarol>.

2. Problémák a könyvdigitalizálással kapcsolatban

Mint ahogy fentebb a Project Gutenbergtel és a Magyar Elektronikus Könyvtárral kapcsolatban is láthattuk, ezen elektronikus gyűjtemények működésének joggal való komformitása vizsgálat tárgyát képezhette.

Az egyik legnagyobb, elektronikus könyvekkel kapcsolatos botrány a Google Book Projektet kapcsolódik, amely egy könyvtári rendszeren kívüli projekt.⁵¹ Ennek keretében 2014-ben több mint tizenkétfélmillió művet digitalizáltak már. A Google ellen csoportos pert is indítottak, főleg a bestsellerírók.⁵²

A Google azt tervezi, hogy a világ összes könyvét digitalizálja.⁵³ Ennek első lépéseként 2003-ban a cég a kiadókkal szerződött, hogy létrehozassa elektronikus könyveit, 2004-ben a híres frankfurti könyvvásáron bejelentette, hogy belekezd a tömeges könyvdigitalizálásba. Projektjét Google Book Library Projectnek nevezte el. Külön honlapot hozott létre, ahol szabad szavas kereső segíti az internetezőket, hogy megtalálják azt a könyvet, amelyet keresnek.⁵⁴

A Google Books-nak,⁵⁵ tehát magának a teljes programnak, amelynek keretében a Google könyvdigitalizálással foglalkozik, két része van. Az egyik a Partner Program, a másik pedig az imént bemutatott Google Book Library Project. A Partner Program előfutára a Google Print volt. Ennek keretében 2003 végétől az óriáscég olyan szerződéseket kötött, amelyek értelmében jogosulttá vált a könyvek egy részét digitalizálni, de biztosítania kellett, hogy ezek a példányok ne lehessenek sokszorosíthatóak. Később létrehozták a Partner Programot is, amelyen belül a Google a könyvkiadók engedélyével digitalizál teljes műveket.⁵⁶ Erről a projektről tehát nyugodtan elmondhatjuk, hogy nem sért szerzői jogokat.

Bár az előbb vázolt honlap nagyban megkönnyíti a kutatók és az olvasók írott műhöz való jutását, mégis van egy rendkívül nagy problémája – a Google a Google Book Library Project megvalósításához a könyvtárakkal szerződött. A könyvtárak saját állományának digitalizálásába fogott bele, amelyre sem a kiadók, sem a szerzők nem adtak engedélyt.⁵⁷

⁵¹ Kerekes Pál: Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlet-, textlízings-konstrukciók megjelenése. Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 58. évf. 5. sz., 2011, p. 191.

⁵² Pétervári Kinga: Az „árva művek” szabályozásának gazdasági jogi hatása a piacokra az új Google Books ítélet tükrében, Gazdaság és Jog, 22. évf. 1. sz., 2014. január, p. 25–27.

⁵³ Tószegi: i. m. (7), p. 11.

⁵⁴ Mezei Péter: A szerzői jog jövője (is) a tét – gondolatok a Google Books könyvdigitalizálási projektről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (116.) évf. 5. sz., 2011. október, p. 8–9.

⁵⁵ <https://books.google.com/>.

⁵⁶ Mezei Péter: A technológia és a szerzői jog szimbiózisa. Jogtudományi Közlemény, 67. évf. 5. sz., 2012. május, p. 204. A Google Print és a Google Book Library Project közötti különbségekről lásd még: Danny Sullivan: Once Again – The Difference Between Google Print & Google Library: <https://searchenginewatch.com/seo/news/2060548/once-again-the-difference-between-google-print-google-library>.

⁵⁷ Mezei: i. m. (56), p. 8–9.

Az Association of American Publishers és az Authors Guild keresete kapcsán az eljáró amerikai elsőfokú bíróság 2011-es ítélete⁵⁸ kiemelte, hogy a Google gyakorlata, miszerint először digitalizálta a könyveket, és csak ezt követően lehetett a jogosultaknak kilépniük a rendszerből (opt-out rendszer), sérti az amerikai jogot. A per során egyezségi megállapodás is készült,⁵⁹ amelyet a bíróság elutasított tisztességtelen versenylőnyökre hivatkozva. Egy 2013-as ítéletben a monopóliumhelyzetet vizsgálták. Az elsőfokú amerikai bíróság itt a Google javára döntött, és megállapította a „fair use”-t. Ítéletét Chin bíró arra alapozta, hogy a könyveknek online csak a 20%-a érhető el.⁶⁰ Ezt a másodfokon eljáró amerikai bíróság, a Second Circuit, 2015-ben jogerős ítéletében megerősítette.⁶¹

2005 őszén a Yahoo is bejelentette, hogy hozzáfogott a könyvdigitalizáláshoz, viszont a Google-lal ellentétben csak olyan művekkel foglalkozik, amelyek védelmi ideje lejárt.⁶²

Ezekről teljesen eltérő a British Library BL Labs projektje. Ez olyan platform, amely lehetőséget nyújt arra, hogy az innovatív partnerek a digitális tartalmak kapcsán tudjanak egymással találkozni.⁶³ Nem csoda, hogy ez a kezdeményezés nem a jogsértésre irányul, hiszen a British Library mindig is független közvetítős szerepet játszott. Kiáltványában is hangsúlyozta, hogy fontos, hogy meglegyen az egyensúly az alkotók jogai és a közérdek között, nincs ez másként a digitális világban sem.⁶⁴

A könyvdigitalizálással kapcsolatban nem csak a Google háza táján jelentkeztek problémák. Gondot jelentenek az olyan honlapok is, mint például a Silent Library Project. Ez az oldal olyan fájlcsere-rendszer, amelyben a felhasználók saját maguk digitalizálnak műveket, amelyeket feltöltenek, illetve a mások által feltöltött műveket letöltik.⁶⁵

3. Könyvtári kölcsönzés

A könyvtári kölcsönzéssel kapcsolatos szerzői jogi szabályokat az 1999. évi LXXVI. törvény, az Sztj. 23/A. §-a tartalmazza, ahol a jogszabály a terjesztés jogát szabályozza. A szabályozás egyik uniós háttere a 2006/115/EK irányelv a bérleti, haszonkölcsönzési és szomszédos jogokról, de az Infosoc-irányelv is tartalmaz rendelkezést a méltányos díjazásról.⁶⁶

⁵⁸ *Tari Zsófia*: Versenyjogot érintő esetek az e-könyv piacon. *Versenytükör*, 11. évf., 2. sz., 2015, p. 69.

⁵⁹ *Hajdú*: i. m. (14), p. 53–54.

⁶⁰ *Tari*: i. m. (58), p. 68–69. Az ítéletről lásd még: <https://www.eff.org/cases/authors-guild-v-google-part-ii-fair-use-proceedings>.

⁶¹ Erről lásd: *Mezei Péter*: A Google Books ítélet elemzése: <http://copyrightinthexxcentury.blogspot.hu/2016/01/a-google-books-itelet-elemzese.html>.

⁶² *Tószegi*: i. m. (7), p. 12.

⁶³ *Tóth Máté*: A digitalizálás trendjei az Európai Unióban. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 62. évf. 12. sz., 2015. október, p. 360.

⁶⁴ *Bánhegyi Zsolt*: Szellemi tulajdon: egyensúlyi állapot – A British Library kiáltványa – Az egyensúly megtalálása. *Könyvtári Levelezőlap*, 19. évf. 7. sz., 2007. július, p. 7.

⁶⁵ Erről részletesebben lásd *Amberg*: i. m. (45), p. 35. és *Reisz László*: A homályzóna harcosai – Egy rejtőzködő könyvtár titkai. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 19. évf. 8. sz., 2010. augusztus, p. 24–34.

⁶⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (35) preambulumbeközlés.

A bérleti és hasznóbérleti joggal az Európai Közösség már egy 1989-es zöld könyvben is foglalkozott. Ez azonban még a Bizottság eredeti harmonizációs koncepcióját tartalmazta, ugyanis kimondottan csak a hanghordozókon rögzített audioművek bérbeadására koncentrált. Ezáltal olyan irányelv meghozatalát sürgette, amely hangfelvételek és filmek bérbeadásáról szólt volna. A zöld könyvet ért kritikák miatt az 1991-es munkaprogramban módosították az eredeti tervezetet, és ennek megfelelően nemcsak a hang- és audiovizuális művekre, hanem a Berni Uniók Egyezmény 2. cikkelye alá tartozó alkotásokra is vonatkoztatták a Bizottság által a Tanács elé terjesztett irányelvtervezet rendelkezéseit. Így született meg a 92/100/EGK tanácsi irányelv, amely az uniós szerzői jogi harmonizáció második pillérévé vált. Az új jogszabályban már nemcsak gazdasági szempontok érvényesültek, hanem megjelent a Közösség kulturális fejlődése is.⁶⁷ Ez az irányelv kimondja, hogy hasznókölcsönzés esetén nem lehet szó hasznoszerzésről, azt csak a nyilvánosság számára nyitva álló intézmények végezhetik.⁶⁸ A jelenleg hatályos irányelv 2. cikkének (1) b) pontja ugyanezt a definíciót tartalmazza.⁶⁹ Az említett irányelv főszabálya szerint a szerzőket illeti meg a jog, hogy műveik hasznókölcsönzését engedélyezzék.⁷⁰ Ez alól viszont a tagállamok kivételeket állapíthatnak meg, amennyiben a nyilvános hasznókölcsönzés esetéről van szó, és amennyiben legalább a szerzők díjazásban részesülnek.⁷¹ A hazai jogszabályok a díjazás tekintetében azonban nem mindig feleltek meg ezen irányelvnek.

A magyar szerzői jogi törvénybe egy 2009-es módosítás vezette be a könyvtári kölcsönzések után járó jogdíjat. Ezt a módosítást az uniós jogszabályok mellett az esetjog is szükségessé tette (például C-198/05, C-36-05, C-180/05, C-175/05). Korábban a magyar jog alapján egyik könyvtár sem volt köteles díjat fizetni a szerzőknek, szerkesztőknek, illusztrátoroknak, jogutódoknak arra tekintettel, hogy műveiket az olvasók kikölcsönzik, ezáltal a magyar jogalkotó kiüresítette a szabályozást. A szerzők ugyanis nem jutottak semmilyen díjhoz sem annak ellenére, hogy műveiket felhasználták. A szerzői jogi törvényt két módon lehetett volna módosítani. Az egyik út az lett volna, ha bizonyos könyvtárakon kívül ezek az intézmények fizetnek jogdíjat a jogosultaknak. A másik, és a könyvtárak anyagi helyzete miatt egyben járható út az, ha az állam átvállalja ennek összegét.⁷² Ezekre tekintettel a 2009-es módosítástól kezdve az állami költségvetésből évenként meghatározott összeget különítenek el erre a jogdíjra,⁷³ így a meghatározott könyvtárak adatszolgáltatásra kötelesek,⁷⁴

⁶⁷ *Bércesi Zoltán*: Bérlet és hasznókölcsön az európai szerzői jogi jogharmonizáció fókuszában, *Jogtudományi Közlöny*, 52. évf. 7–8. sz., 1997, p. 337–338.

⁶⁸ 92/100/EGK tanácsi irányelv 1. cikk 3. pont.

⁶⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve.

⁷⁰ I. m. (69), 3. cikk (1) bekezdés a) pontja.

⁷¹ I. m. (69), 6. cikk (1) bekezdés.

⁷² *Gondol Daniella*: Honnan jövünk, kik vagyunk, hová megyünk – gondolatok a szerzői jogi törvény módosításáról. *Infokommunikáció és Jog*, 6. évf. 3. sz. 2009, p. 72–74.

⁷³ 1999. évi LXXVI. törvény 23/A. § (2) bekezdés.

⁷⁴ I. m. (73), 14/2011 (IV. 7.) NEMFI rendelet.

díjfizetésre nem. Ezen jogdíjak kezelésére jött létre a Magyar Irodalmi Szerzői Jogvédő és Jogkezelő Egyesület (MISZJE) mint kötelező közös jogkezelést végző szervezet.⁷⁵

4. Elektronikus kölcsönzés

A gyakorlatban hiába tölt be az elektronikus kölcsönzés a hagyományoshoz nagyon hasonló szerepet, mégsem a jól ismert könyvtári hasznokölcsönzés egyik esete. Ennek oka pedig abban keresendő, hogy az e-könyvek jogi értelemben nem dolgok, ugyanis a fizikai világban nem léteznek.⁷⁶ Ahogy a fenti példákból is kiderül, az elektronikus kölcsönzés során fájlokról beszélünk, és nem papíralapú könyvekről. Így az e-bookokat hasznokölcsönbe sem lehet adni, mivel a hasznokölcsönzés Ptk.-beli fogalma⁷⁷ szerint a kölcsönbeadó meghatározott dolog használatát engedi át időlegesen. Ez pedig, a dolog fogalmára tekintettel, virtuálisan létrehozott fájlokkal kapcsolatban lehetetlen.

Az e-kölcsönzés egyik fajtája az Országos Széchenyi Könyvtár ELDORADO projektje. A könyvtár egy „on demand” szolgáltatást tervez bevezetni,⁷⁸ amely nem a hasznokölcsönzés, hanem a nyilvánossághoz közvetítés egyik esete.⁷⁹ Erre tekintettel ilyen esetekben akár a kiadó is lehet jogosult, ha a szerzővel kötött szerződésben a többszörözés joga is szerepel, amennyiben közkinccsen kívül mást digitalizálna az adott könyvtár.

Rita Matulionyte szerint a hagyományos könyvtári kölcsönzéssel kapcsolatban két jogról beszélünk. Az egyik a „distribution right”, vagyis annak a joga, hogy valaki megállapodás alapján árulja, forgalomba hozza, terjeszti más művét. A másik pedig a „lending right”, vagyis a hasznokölcsönzés joga. Az általános vélekedés szerint arra tekintettel, hogy egy könyvet online elérhetővé tettek, még nem szűnt meg a terjesztés joga. Matulionyte véleménye szerint – a hagyományos kölcsönzéssel ellentétben – az e-kölcsönzéssel kapcsolatban két másik jogról kell szót ejteni. Ebben az esetben az egyik a „reproduction right”, vagyis a többszörözés joga, a másik pedig a „communication to the public right”, vagyis a védett művek nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételének joga. Matulionyte úgy gondolja, hogy a könyvtári hasznokölcsönzésre vonatkozó szabályok kiterjesztése az e-kölcsönzésre sértené az Infosoc-irányelv rendelkezéseit.⁸⁰

Érdemes említést tenni arról, hogy nem mindenki gondolja a nyilvánossághoz közvetítés esetének az e-kölcsönzést: van, aki szerint ez szintén a hasznokölcsönzés esetkörébe tartozik.⁸¹ A gondolat helyessége gyakorlati szempontból alig vitatható. Viszont a haszon-

⁷⁵ I. m. (73), 23/A. § (3) bekezdés alapján.

⁷⁶ 2013. évi V. törvény 5:14. § (1) bekezdés.

⁷⁷ I. m. (76), 6:357. § (1) bekezdés.

⁷⁸ <http://www.oszk.hu/eldorado/projektrol>.

⁷⁹ I. m. (73), 26. § (1) bekezdése definiálja a sugárzást.

⁸⁰ Matulionyte: i. m. (38), p. 133–134.

⁸¹ Erről lásd: Mezei Péter: A könyvtárak és a változó szerzői jog: http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/a_konyvtarak_es_a_valtozo_szerzoi_jog.

kölcsön⁸² és a dolog⁸³ Ptk.-beli fogalma – szemben a modern kor elvárásaival és gyakorlattal – csak fizikai léttel bíró tárgyak esetében alkalmazható (szemben a holland bíróság egyik esetével, amikor a virtuális vagyontárgyakat dolognak minősítették⁸⁴). Az e-könyvek legfontosabb jellemzője viszont éppen digitális létükben rejlik. Tekintettel arra, hogy a 2006/115/EK irányelv a haszonkölcsönzés fogalma során a „használatba adás” kifejezést használja, a magyar szabályozás nem ellentétes az Európai Unió joggal.⁸⁵ Ráadásul a 2001/29/EK irányelv (40) preambulumbekzdése szerint a tagállamok a nem kereskedelmi céllal működő intézmények, így a közkönyvtárak javára kivételeket állapíthatnak meg a többszörözési jog körébe tartozó különös esetekkel kapcsolatban. Viszont ezt a korlátozást nem lehet alkalmazni a védett művek online szolgáltatásaival összefüggésben.⁸⁶ Márpedig a nyilvánossághoz közvetítés elemzett esete nem létezik többszörözés nélkül,⁸⁷ az e-kölcsönzés jelenlegi, fentebb bemutatott formái pedig internetet igényelnek. A 2006/115/EK irányelv „használatba ad” fogalmát nem értelmezhetjük olyan tágan, amelybe bele kellene vagy lehetne érteni a haszonkölcsönzés mellett egy online szolgáltatáson keresztül történő felhasználási módot is. A könyvek haszonkölcsönzését az európai uniós jog jelenleg nem kezeli az e-könyvek nyilvánosságához közvetítésével azonos kategóriaként. Ezeket figyelembe véve jelen írásban a nevezett szolgáltatást a nyilvánosságához közvetítés egyik eseteként kezeljük.

Ha az elektronikus kölcsönzést a haszonkölcsönzés esetének minősítjük, és feltesszük, hogy a jogszabályok ezt lehetővé teszik, nagyon könnyen elindíthatóvá válik az új könyvtári rendszer. Hiszen ekkortól az e-felhasználást engedélyező, az adott közös jogkezelő – jelen esetben a MISZJE – lenne köteles a jogdíjakat kezelni. Az e-kölcsönzés ilyenfajta elindítása végtelenül kedvező lenne az olvasók számára, viszont ez nem szolgálná kellőképpen sem a szerzők, sem a kiadók érdekeit. A szerzőknek nem járna minden egyes könyvkölcsönzés után előre meghatározott összegű jogdíj, csak a közös jogkezelő felosztási szabálya szerint, utólagosan, kizárólag az állam által előre meghatározott keretösszegeből kerülne kiszámolásra és kiosztásra az egy kölcsönzésre jutó jogdíj.⁸⁸ Tehát csak az adott évi keretösszeg meghatározása,⁸⁹ illetve a könyvtárak által megküldött, korábbi évre vonatkozó kölcsönzési számokat követően⁹⁰ lehet megállapítani a jogdíjakat, nem pedig egy előre meghatározott díjszabás alapján. A gyakorlatban pedig a költségvetésben szereplő összegből jóval alacso-

⁸² I. m. (76), 6:357. § (1) bekezdés.

⁸³ I. m. (76), 5:14. § (1) bekezdés.

⁸⁴ Sara M. Smyth: Back to the Future: Crime and Punishment in Second Life. Rutgers Computer and Technology Law Journal, 36. évf. 1. sz., 2009, p. 60.

⁸⁵ I. m. (69), 2. cikk (1) bekezdés a) pont.

⁸⁶ 2001/29/EK, (40) preambulumbekzdés.

⁸⁷ A nyilvánosságához közvetítésről és a többszörözésről lásd Tattay Levente, Pintz György, Pogácsás Anett: Szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2011, p. 184.

⁸⁸ Erről lásd a MISZJE felosztási szabályzatát: <http://www.miszje.hu/tartalom/az-egyesuletrol>.

⁸⁹ Sztj. 23/A. § (2) bekezdés.

⁹⁰ 14/2011 (IV. 7.) NEMFI rendelet 1. § (1) bekezdés.

nyabb jogdíjat lehetne megállapítani, mint abban az esetben, ha az olvasók egy alacsonyabb összeget fizetnének minden e-kölcsönzés esetében. Ráadásul a szerzők nem dönthetnének arról, hogy kívánják-e engedélyezni digitális könyvként létrehozott műveik kölcsönzését,⁹¹ illetve a kölcsönzésre tekintettel a kiadóknak nem járhatna jogdíj.⁹² Az így kiesett bevételek kompenzálásával kapcsolatban az sem segítene, ha az Európai Unió szomszédos jogot hozna létre a kiadóknak.⁹³ Amennyiben létrejönne ezen új típusú jog, esetlegesen elősegíthetné más elektronikus szolgáltatások esetében a kiadók bevételeinek a növelését. Ám a könyvtári kölcsönzések ismét kivételt képeznének ezen jogdíj alól, mert az államok egy, a 2006/115/EK irányelv által nyújtotta kivétel lehetőségével élnek.

Európai uniós csatlakozásunknak köszönhetően kötelesek voltunk az uniós jogszabályokat is átvenni. Így míg korábban a közös jogkezelést az Artisjus végezte a könyvtárak által digitalizált könyvek esetén, addig ma már nincs kötelező közös jogkezelés. Ennek köszönhetően amelyik könyvtár digitalizálni kíván egy írott művet, az köteles a jogosulttal, jogosultakkal ehhez szerződést kötni.⁹⁴ Jogosultakról adatot esetlegesen a kiadóktól, a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesületétől (MASZRE), a MISZJE-től és esetenként az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesülettől lehet kapni. A szerződéskötési kötelezettség alól csak a szabad felhasználás esete képez kivételt.⁹⁵

Míg az írók az e-könyvektől,⁹⁶ addig a kiadók az elektronikus kölcsönzéstől ódzkodnak. Vita folyik közöttük és a könyvtárak között, hogy milyen módon és rendszerben lehetne a könyvtári kölcsönzést elektronikusan is lehetővé tenni.⁹⁷ A kiadók félelme nem alaptalan. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH), a Hamisítás Elleni Nemzeti Testület (HENT) és a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete (MKKE) kérésére a TÁRKI készített felmérést a 21. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon, amely kimutatta, hogy tízből négy olvasó akár illegálisan is letölt könyveket.⁹⁸

⁹¹ Ellentétben az Sztj. 16. § (1) bekezdésével.

⁹² Az Sztj. 23/A. § (1) bekezdése szerint a nyilvános haszonkölcsönzések után járó díjak csak a szerzőt illetik meg. A felek szerződésben ettől eltérően is rendelkezhetnek.

⁹³ Az Európai Bizottság 2016. március 23-án közzétett, a kiadók szerzői jogi értékláncban betöltött szerepéről, valamint a látképek szabad felhasználásáról („panorámaszabadság”) szóló nyilvános konzultációja az alábbi linken érhető el: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/public-consultation-role-publishers-copyright-value-chain-and-panorama-exception>. A kiadók bevételeinek kiesésével kapcsolatban érdemes megemlíteni az Európai Bíróság C-572/13 számú ítéletét, amelyben kimondta, hogy a művek engedély nélkül történő többszörözése miatt a kiadók nem szenvednek el hátrányt, így nem jogosultak az ezt kompenzáló reprográfiai díj címén fizetett jogdíjakra sem. A kiadókat az Sztj. 21. § (1) bekezdése szerint sem illeti meg már főszabály szerint ez a jog.

⁹⁴ *Legeza Dénes*: A digitális könyvtár a szerzői jog tükrében, a digitális könyvtár létrejötte. Könyvtári Levelezőlap, 17. évf. 1. sz., 2005, p. 10–13. Az árva művek esetén a közkönyvtárak a jogosultkeresés lefolytatása után az Európai Unió Szellemi Tulajdon Hivatala nyilvántartásán keresztül kérhetnek engedélyt a könyvek digitalizálására. Ennek részletes szabályait a 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet tartalmazza.

⁹⁵ Az Sztj. 35. § (4) bekezdése alapján.

⁹⁶ *Ács Zoltán, Halaska Gábor*: Gondolatok az e-könyvtárban. Figyelő, 55. évf. 9. sz., 2011. március, p. 34.

⁹⁷ *Bánkeszi*: i. m. (48), p. 3, 5.

⁹⁸ *Wellek Margit*: Felmérés az e-könyv olvasási szokásairól. Technika, 57. évf. 5. sz., 2014. május, p. 29.

Egyelőre a könyvtárak csak helyben használatra adhatnak oda e-könyveket az olvasóiknak. A DRM-technológiák – vagyis ezeknek az a része, ami a hatásos műszaki intézkedés Sztj. 95. § (3) bekezdésében szereplő fogalma alá tartozik – olyan technológiák, amelyek megakadályozzák a szerző által nem engedélyezett cselekmények végrehajtását az adott művön. De fontos látni, hogy ez önmagában nem elég. Elengedhetetlen, hogy az amerikai OverDrive vagy a német Onliehe mintájához, vagy akár a holland Koninklijke Bibliotheek működéséhez hasonlóan megfelelő, jól biztosított rendszer jöjjön létre, akár a tartalmat, akár az e-olvasót⁹⁹ lehet majd kölcsönözni a későbbiekben. A e-kölcsönzés haszonkölcsönzés alá vonását nem engedi meg az uniós jog sem. Fontos, hogy se a szerzők, se a kiadók ne essenek el a jogdíjaktól. A korábban bemutatott és az imént is hivatkozott német, amerikai és holland modellekből is kiderül, hogy egyikben sem történt meg a haszonkölcsönzés alá vonás. Mindegyikben van vagy egy szervezet, vagy egy nemzeti könyvtár, amelyik irányít, és mindenütt léteznek a felhasználási jogok megszerzéséért cserébe a jogosultaknak járó jogdíjak. Ez utóbbit, ahogy az már bemutatásra került, az európai uniós jogszabályoknak megfelelően a magyar jog is tartalmazza. Az e-kölcsönzés előmozdítása érdekében a bemutatott jogszabályoknak megfelelően Magyarországon egy olyan rendszer létrehozása és elindítása lehetséges, ahol a jogosultakkal egyenként történik meg a szerződéskötés. Ráadásul, amennyiben kölcsönzésenként járna jogdíj, és nem csak a felhasználási jogokat vásárolnák meg a jogosultaktól, a valóban kölcsönzött művek jogosultjai részesednének magasabb díjazásban. A jelenlegi szabályok között ez a modell a legalkalmasabb arra, hogy elinduljon az új szolgáltatás. Fontos kiemelni, hogy a kiadói vagy esetleg a szerzői tiltakozások elkerülése és a kölcsönzések tényleges elindítása érdekében a megfelelő mértékű jogdíjak megfizetésére lenne szükség. Amennyiben az állam ezt nem akarja az olvasókra hárítani, akkor – egy törvénymódosítás következtében – az Sztj. 23/A. §-ának mintájára köteleznie kellene magát egy költségvetési fejezetben külön törvényi soron meghatározott összeg, az elektronikus kölcsönzés jogdíjának megfizetésére. Ezáltal, mint Norvégiában, az olvasók számára ingyenesen hozzáférhetővé válnának a könyvtári rendszerben elérhető e-könyvek. Ez alól csak akkor mentesülne, ha egy OverDrive vagy Onliehe mintájára működő nonprofit cég megvásárolná az e-könyvek felhasználási jogait.

5. Az Európai Unió Bíróságának legújabb gyakorlata az e-kölcsönzés, könyvdigitalizálás kapcsán

Természetesen az Európai Unió Bírósága a szerzői jog területén is mindig kész ítéleteivel a joganyagot alakítani. Az első bírósági ügy, amely az e-könyveket érintette a C-502/13 számú ügy volt. Ez az eset azonban nem a szerzői jog felől közelítette meg az e-könyvek terjesztését, hanem az adójog felől. A Bizottság keresetet nyújtott be Luxemburg ellen, mivel az a

⁹⁹ A kétféle konstrukcióról lásd *Kerekes*: i. m. (51), p. 191.

könyvekre vonatkozó kedvezményes mértéket az e-könyvek kapcsán is alkalmazta. A Bíróság ítéletében megállapította, hogy tekintettel arra, hogy az e-könyvek értékesítése elektronikus úton nyújtott szolgáltatás, és a fizikai adatszolgáltató nem képezi ennek részét, ezért nem tartozik a nyomtatott könyvekkel egy kategóriába. Így Luxemburg megsértette mind a 2006/112/EK tanács irányelvet, mind pedig a 282/2011/EU tanácsi végrehajtási irányelvet.¹⁰⁰

2015. júniusában előzetes döntéshozatal iránti kérelmet nyújtottak be C-301/15 számon a korábbiakban bemutatott, francia, kereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek digitalizálásának szabályozásával kapcsolatban.¹⁰¹

Az alapeljárás felperesei, Marc Soulier és Sara Doke 2013-ban keresetet nyújtott be a Conseil d'État előtt. Keresetükben a vitatott rendelet hatáskörtúllépés miatti megsemmisítését kérték. A felperesek véleménye szerint a kereskedelmi forgalomban nem elérhető könyvekről szóló törvényt végrehajtó rendelet összeegyeztethetetlen a 2001/29/EK irányelvben a szerzőknek biztosított mű többszörözésének engedélyezéséhez való joggal, illetve az ez alóli, kimerítő jelleggel felsorolt korlátozásokkal és kivételekkel. Az alperes kultúráért és kommunikációért felelős miniszter és a kormányfő ezzel szemben a kereset elutasítását kérte, mivel úgy látták, hogy a szabályozás nem ellentétes a 2001/29/EK irányelv céljaival, tekintettel arra, hogy nem hoz létre a mű többszörözéséhez való kizárólagos jog tekintetében az irányelvben meghatározott kivételt vagy korlátozást.¹⁰²

A feltett kérdéssel arra keresi a Conseil d'État a választ, hogy a 2001/29/EK irányelvvel ellentétes-e a nevezett francia szabályozás, amely a „nem elérhető könyvek” digitális formában történő többszörözésére vagy megjelenítésére vonatkozó engedély megadását a közös jogkezelő szervezetekre bízza azzal, hogy meghatározott feltételek mellett lehetővé teszi a szerzők vagy jogutódai számára, hogy tiltakozzanak az engedély megadása ellen, vagy véget vessenek annak.¹⁰³ Az ügyben ítélet nem, viszont főtanácsnoki indítvány már született. Melchior Wathelet főtanácsnok indítványában kiemeli, hogy a könyv digitális formában történő felhasználása, amennyiben ahhoz a nyilvánosság hozzáférhet, a nyilvánossághoz közvetítés esete. Véleménye szerint ez a szerzői jogi védelem alatt álló művek esetében többszörözésnek és nyilvánossághoz közvetítésnek minősül. Ez pedig, a 2001/09/EK irányelv 5. cikkében szereplő kivételeket leszámítva, minden esetben a szerző engedélyéhez kötött. Ezek között a kivételek között pedig nem szerepel a francia jog által alkalmazott korlátozás és kivétel, amelynek kiterjesztésére egyik állam sem jogosult. Wathelet kiemelte, hogy a

¹⁰⁰ Lásd az Európai Unió Bíróságának honlapján: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d5bf2b13ef3ab24d119771d404c4dbc3f6.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuTc390?text=&docid=162692&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=39328>.

¹⁰¹ A kérelmet lásd az Európai Unió Bíróságának honlapján: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=166602&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=41447>.

¹⁰² Lásd. az Európai Unió Bíróságának honlapján: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=181445&pageIndex=0&doclang=hu&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=802533>.

¹⁰³ I. m. (XXX).

többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés engedélyezése, illetve megtiltása minden esetben a szerzőket megillető kizárólagos jog. A 2001/29/EK irányelv 2. cikkének a) pontja és 3. cikkének (1) bekezdése megköveteli a szerzők előzetes és kifejezett hozzájárulását a többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés esetében. Utólagos díjazás ezen alapvető jogot nem írja felül, amire nincs hatással az sem, ha egy mű kereskedelmi forgalomban nem kapható. Az említett irányelv egyetlen szankciót sem ír elő arra tekintettel, ha egy szerző nem használja a művét. A 2012/28/EK irányelvvel kapcsolatban a főtanácsnok megjegyzi, hogy a jogszabályt abból kiindulva fogadták el, hogy az előzetes hozzájárulás az árva művek szerzőitől nem szerezhető meg. Így Wathelet végkövetkeztetése az, hogy az olyan jogszabály, amely a közös jogkezelőre, és nem a szerzőkre bízta a könyvek digitalizálásának engedélyezését, ellentétes a 2001/29/EK irányelv rendelkezéseivel.¹⁰⁴

A holland bíróság 2015. áprilisában nyújtotta be C-174/15 számú, előzetes döntéshozatal iránti kérelmét. Ebben kérdésként szerepel, hogy a haszonkölcsönzés fogalmába beletartozik-e az elektronikus kölcsönzés esete is. A későbbiek folyamán a Bíróság válaszával akár befolyásolni is tudja a tagállamok szerzői jogát és a jövőbeli könyvtári kölcsönzés modelljét is.¹⁰⁵

A holland kormány olyan törvénytervezetet dolgozott ki, amely szerint az e-könyvek haszonkölcsönzése nem tartozik a 2006/115/EK irányelvet a holland jogba átültető rendelkezések szerinti haszonkölcsönzési jog hatálya alá. Az alapeljárás felperese, a Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB), amely az összes holland közkönyvtárat magában foglalja, nem ért egyet a tervezettel. A VOB megítélése szerint az e-könyvek haszonkölcsönzésére is ugyanazokat a holland jogszabályokat szükséges alkalmazni, mint amelyek a nyomtatott könyvekre vonatkoznak. A VOB pert indított a holland közös jogkezelő ellen, amelyben kérte a holland bíróságtól, hogy állapítsa meg, hogy az e-könyvek „one copy one user” formában, közkönyvtárak által, méltányos díjazás ellenében történő haszonkölcsönzése nem sérti a szerzői jogokat.¹⁰⁶

Június 16-án megismerhettük az erre az ügyre vonatkozó főtanácsnoki indítványt. Maciej Szpunar főtanácsnok szerint a könyvdigitalizálás elősegítheti a könyvtárak túlélését. Az indítvány szerint több tagállamban élénk vita folyik az e-könyvek haszonkölcsönzéséről. Míg a holland minisztérium arra a következtetésre jutott, hogy a könyvtári haszonkölcsönzés körébe nem tartozhat az e-kölcsönzés, addig az alapeljárás felperese, a VOB ép az ellenkezőjét gondolja. Szpunar véleménye szerint az elektronikus kölcsönzésre vonatkozó szabályokat minden könyvtípusra egyformán kell értelmezni. Ezenfelül azt is gondolja, hogy a 2006/115/EK irányelvet a modern társadalom igényeinek megfelelően kell értelmezni. Ezt

¹⁰⁴ I. m. (102).

¹⁰⁵ Lásd az Európai Unió Bíróságának honlapján: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=164990&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=728332>.

¹⁰⁶ Lásd az Európai Unió Bíróságának honlapján: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=180332&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=953874>.

arra alapozza, hogy nem lehet eltekinteni a jogi aktusok olyan értelmezésétől, amely figyelembe veszi a technológia és a piac változásait. A főtanácsnok úgy véli, hogy az e-könyvek haszonkölcsönzése a papíralapú könyvek haszonkölcsönzésének modern változata csupán. Ezt azért is látja alátámasztottnak, mivel a szerzői jog célja a szerzők érdekeinek védelme, és ennek a felhasználási módnak a piaca már létezik, erre tekintettel az új értelmezés csak javítana a szerzők helyzetén. Szpunar arra a következtetésre jutott, hogy az e-kölcsönzésre is a haszonkölcsönzés szabályait kell alkalmazni. Az e-könyvek esetében a 2006/115/EK irányelv ezért látja alkalmazhatónak, mivel az a könyvek többszörözött példányaira is vonatkozik. Meglátása szerint ez az értelmezés sem az irányelv szövegével, sem pedig a céljával nem ellentétes. A főtanácsnok az Európai Bíróság elektronikus és papíralapú könyvek kapcsán megfogalmazott különbségtételéről azt gondolja, hogy az nem alkalmazható. A Usedsoft-ítélettel kapcsolatban pedig felhívja a figyelmet, hogy a jogkimerülés digitális környezetben is létezik, ráadásul a terjesztési jog kimerülése nem feltétele a haszonkölcsönbe adásnak.¹⁰⁷ Szpunar ugyanakkor kiemeli azt is, hogy nem ellentétes az olyan szabályozás, amely előírja, hogy az e-könyv első nyilvánosságra hozatalát a nemzeti jog a jogosult engedélyétől tegye függővé.¹⁰⁸

6. Összegzés

Mint ahogy a fentebb kifejtettekből is jól látszik, az e-könyv kimondottan az olyan korreprezentáns találmányok közé tartozik,¹⁰⁹ amelyek újításként megváltoztatták a szerzői jogot vagy annak alkalmazását.¹¹⁰ A digitális tartalmak iránti megnövekedett keresletre és igényre mint egyfajta infokommunikációs forradalomra is tekinthetünk,¹¹¹ amelynek megfelelő jogi szabályozása az egész társadalomra pozitív kihatással lehet. Ezt igazolja az is, hogy a 2015 őszi Hágában megtartott PLR International Network által rendezett konferencián is foglalkoztak a kérdéssel.¹¹²

¹⁰⁷ A német bírósági gyakorlat szerint ezt az ítéletet softwarekkel kapcsolatban hozták, ezért megfontolandó, hogy más digitális tartalmakra, mint például az e-könyvekre, kiterjeszthető-e. Erről lásd.: *Nils Rauer, Lea Kaase: DSM: losing the plot over e-books. Intellectual Property Magazine*, 2016, április, p. 42.

¹⁰⁸ I. m. (106).

¹⁰⁹ *F. Tóth Krisztina: Könyv, szöveg, dokumentum, e-könyv, az elektronikus könyv helye a digitális kultúrában. Médiakutató*, 2002, 9. sz., p. 115.

¹¹⁰ *Philippe Gilliéron: Collecting Societies and the digital environment. Internatioanl Review of Intellectual Property and Competition Law*, 37. évf. 8. sz., 2006, p. 940.

¹¹¹ *Horváth Sándor Domonkos: Digitalizációs ködfoltok – avagy eltévedt csodák az úton. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 21. évf. 6. sz., p. 40.

¹¹² *Rita Matulionyte: E-books and public lending righth: is it time for an update? Elérhető: <http://kluwercopyrightblog.com/2015/11/13/e-books-and-a-public-lending-right-is-it-time-for-an-update/>.*

A kulturális ipar a magyar nemzetgazdaság egyik legjelentősebb ágazata.¹¹³ Különösen fontos, hogy egy jól működő elektronikus kölcsönzési rendszer ennek súlyát tovább növelje, és ne csökkentse azt. Nem lehet a könyvek digitalizálását csak arra tekintettel könyvtáraknak engedélyezni, hogy lenne rá olvasói igény. A szerzői jog mindig is arra volt hivatott, hogy megtalálja az egyensúlyt a jogosultak, a felhasználók és a köz érdeke között.¹¹⁴ A szerzői jog alkalmazása vagy esetleges változtatása során ugyanúgy figyelembe kell venni ezen szereplők érdekeit. A nyilvánosságához való közvetítés során mind a szerzőknek, mind az esetlegesen érintett kiadóknak is engedélyt kell adniuk a könyvtáraknak, hogy műveikből e-könyveket készítsenek, illetve hogy digitalizált műveiket kölcsönözni engedjék.¹¹⁵ Ezért minden esetben díjazás illeti meg a jogosultakat.¹¹⁶ A jelenlegi szabályozás kellőképpen figyelembe veszi a jogosultak érdekeit. Ahhoz viszont, hogy az e-kölcsönzés elindulhasson, elengedhetetlenül szükséges egy olyan rendszer kialakítása, amelyben a jogosultak legalább annyira biztosítva látják jogdíjaik kifizetését és digitalizált műveik írásvédettségét, mint például a fentebb bemutatott amerikai, német vagy holland modellben. Nem mindegy, hogy hogyan történik az e-kölcsönzés, már csak azért sem, mivel Magyarország nem tartozik az Európai Unió digitálisan fejlett országai közé.¹¹⁷ Ezen nagymértékben képes lenne javítani egy jól működő e-kölcsönzési szisztéma is.

Az e-könyvkölcsönzés bevezetése fontos a felhasználók szempontjából is, akik egy megfelelő rendszerben csak tovább erősíthetik a kulturális ipart, ezzel segítve az ország és az egész térség gazdasági erősödését. Ennek ellenére jelenleg még vita folyik arról, hogy az elemzett felhasználási mód a könyvtári haszonkölcsönzés vagy a nyilvánosságához közvetítés esete. Az Európai Bíróság válaszával eldöntheti a kérdést, és akár változást is hozhat a nemzeti jogszabályokban és a gyakorlatban is.

¹¹³ Gyertyánfi Péter: Jog nélkül kultúra sem terem – kultúrpolitika és szerzői jog. Magyar Jog, 53. évf. 8. sz., 2006, p. 449. Erről lásd. még Simon Dorottya, dr. Pustaszéri Katalin, dr. Tarr Péter: A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 3. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2012, p. 7, 9. Simon Dorottya: A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon 4. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, p. 9, 15.

¹¹⁴ Az érdekekről lásd Ujhelyi Dávid: A szerzői jog célja és emberképe a szellemi alkotásokat megalapozó elméletek tükrében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 5. sz., 2014. október, p. 36.

¹¹⁵ Sztj. 16. § (1).

¹¹⁶ Sztj. 16. § (4).

¹¹⁷ Mennyire digitális országban él Ön? A legfrissebb adatok szerint Európának van még mit fejlődnie. Brüsszel, 2015. február 24: <http://hirlevel.egov.hu/2015/02/26/mennyire-digitalis-oroszagan-el-on-a-legfrissebb-adatok-szerint-europanak-van-meg-mit-fejlodni/>.